

Доволі поширеними є ситуації, коли стороною захисту висувається теза про недопустимість отриманих доказів через те, що у постанові прокурора не було вказано про обставини, які свідчать про відсутність під час негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину, як того вимагає норма п.1 ч.7 ст. 271 КПК України. Як правило, суди не визнають такий недолік істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону [3]. У більшості випадків суд посиляється на обґрунтування прокурором у постанові про проведення контролю за вчинення злочину необхідності проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії, із якого вбачається відсутність провокації [4]. Втім, у деяких рішеннях ККС ВС погоджується із висновками суду апеляційної інстанції про те, що це є порушенням [5].

Цей перелік прикладів недотримання прокурором вимог до змісту постанови про здійснення контролю за вчинення злочину не є вичерпним, але він засвідчує загальну тенденцію правозастосовної практики щодо визнання доказів недопустимими, відповідно до якої ККС ВС відходить від формальної концепції оцінки порушень вимог кримінального процесуального закону, а здійснює більш змістовну оцінку впливу таких порушень на дотримання прав та свобод осіб.

1. Постанова Верховного Суду від 15 жовтня 2024 року, судова справа № 303/1425/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122333175>.
2. Постанова Верховного Суду від 15 жовтня 2020 року, судова справа № 225/1952/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92458388>.
3. Постанова Верховного Суду від 17 грудня 2019 року, судова справа № 682/1595/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86566127>.
4. Постанова Верховного Суду від 25 лютого 2020 року, судова справа № 164/2506/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87985208>.
5. Постанова Верховного Суду від 14 листопада 2024 року, судова справа № 753/19724/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123193800>.

Катерина ПОКРАСА

ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0009-0002-7810-9877>

**СЛІДОВА КАРТИНА УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ
АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА, ВЧИНЕНОГО
ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ**

Характеристика типових слідів, що залишаються після вчинення протиправного діяння, є структурним елементом криміналістичної характеристики будь-якого виду злочину. На думку М. В. Салтевського, типова слідова картина є поняттям збірним, що містить опис ідеальних та матеріальних відображень ознак кримінального правопорушення на момент його виявлення. Поняття «слідова картина» містить матеріальні сліди як наявні, так і ймовірні, їх розташування та види, особливості часу, місця вчинення злочину, розташування та видів схованок і деякі інші ознаки. Слідова картина містить також джерело ідеальних відображень, тобто людини, яка може бути свідком, очевидцем, потерпілим або підозрюваним [1, с. 420–421]. З визначення автора зрозуміло, що він пов'язує слідову картину, насамперед, з елементами обстановки вчинення злочину. Такої ж думки дотримуються М. М. Єфімов та І. В. Пиріг зазначаючи, що сліди є джерелом інформації про подію кримінального правопорушення та, відповідно, особу злочинця. Більшість слідів залишаються на місці їх учинення, тому є зрозумілим їх взаємозв'язок із обстановкою. Відомості щодо слідів правопорушення дають змогу встановити інформацію про способи, обстановку, особу злочинця тощо [2, с. 19].

Сліди є результатом взаємодії суб'єктів вчинення злочину між собою й об'єктами

матеріального середовища, відображають механізм учинення злочину та являють собою будь-які зміни матеріального середовища, що виникли внаслідок вчинення правопорушення та є його наслідками. На думку С. В. Пряхіна, вони охоплюють: зміни в речовій обстановці; предмети – речові докази; сліди-відображення; документи – письмові докази; ідеальні сліди; запахові сліди, мікрочастки, біологічні сліди тощо [3, с. 11–12]. О. В. Лускатов, крім слідів-відображень, відносить до слідової картини окремі елементи обстановки на місці події; знаряддя вчинення правопорушення або інші предмети, навмисно чи ненавмисно залишені правопорушником; запахи; звуки [4, с. 411].

Ми погоджуємось з висловленими думками вчених щодо характеристики сукупності матеріальних та ідеальних слідів, що становлять поняття «слідової картини». Вважаємо, що як елемент криміналістичної характеристики умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу, сліди більше пов'язані не з обстановкою вчинення злочину, а зі способами підпалу та характеризують професійні навички особи злочинця.

Специфіка кримінальних правопорушень, пов'язаних з пожежами, полягає в тому, що їм властиві три групи слідів, а саме: 1) сліди, що характеризують безпосередньо пожежу, як природне явище, механізм та причину її виникнення, інтенсивність, напрям розвитку, шляхи поширення процесу горіння на різних ділянках; 2) матеріально-фіксовані відображення поведінки людей, які мають стосунок до виникнення пожежі; 3) ідеальні сліди [5].

Дослідження слідів, віднесених до першої групи на підставі положень, розроблених природничими науками: фізикою, хімією, теорією горіння тощо, дозволяє одержати значний обсяг об'єктивної криміналістичної інформації щодо механізму злочину, засобів, умов і обстановки його вчинення. На підставі інформації, що міститься в матеріальних слідах першої групи, робляться припущення щодо осередка пожежі, оскільки, наприклад, такі ознаки, як обвуглювання, оплавлення, вигорання, деформація, сліди кіптяви, мають безпосередній стосунок до утворення осередкового конусу. Поява таких слідів пояснюється природою процесу горіння. Можна виділити дві основні стадії горіння. На першій, підготовчій, стадії відбувається нагрівання і розкладання твердої горючої речовини, своєрідне її перетворення в газоподібні і пароподібні продукти. На другій стадії відбувається саме горіння, тобто пароподібні і газоподібні продукти розкладання та випарування поєднуються з киснем повітря, вступаючи в екзотермічну реакцію окислювання, що супроводжується виділенням диму, тепла і утворенням полум'я. За наявності таких слідів можна судити про палаючі речовини, температурний режим в зоні горіння, напрямки та шляхи поширення вогню.

У зв'язку з означеним до слідів цієї групи необхідно віднести ті, що утворюються внаслідок впливу високої температури полум'я та продуктів горіння, тобто сліди впливу небезпечних факторів пожежі на різні конструкції будинків і споруд, інші предмети навколишнього середовища:

- сліди вигорання й обвуглювання різного ступеня, характерні для горючих речовин і матеріалів;
- сліди кіптяви, конденсація продуктів горіння на предметах навколишнього середовища, різних конструкціях;
- сліди деформації й оплавлення, характерні для деяких синтетичних і металевих предметів;
- зміна кольору, що утворюються внаслідок впливу високих температур на металеві конструкції;
- сліди впливу небезпечних факторів пожежі на живі організми: людей, тварин, що проявляються у вигляді різного ступеня опіків; позі трупа, місця його розміщення щодо осередку пожежі та предметів навколишнього середовища, наявність у крові і легенях двоокису вуглецю, травми, заподіяні обваленням конструкцій тощо.

Матеріально-фіксовані сліди утворюються завдяки впливу злочинця на предмети навколишньої обстановки під час вчинення злочину. До таких слідів належать традиційні трасологічні сліди: рук, взуття, транспортних засобів, знарядь злому тощо, що властиві будь-якому виду кримінальних правопорушень, а також знаряддя та засоби, що мають безпосередній стосунок до виникнення пожежі з ознаками підпалу. Це можуть бути різноманітні спеціально виготовлені чи пристосовані технічні пристрої; сліди розлитих горючих і легкозаймистих рідин; предмети, матеріали та речовини виробничо-побутового призначення, використані як засоби підпалу.

Залежно від часу вчинення злочину (денний, вечірній, нічний) утворюються ідеальні сліди, що відображаються у пам'яті людей та можуть містити інформацію про місце

виникнення пожежі й обставини, що характеризують її розвиток: шляхи поширення вогню, колір, запах полум'я і диму, напрямок і силу вітру у разі виникнення пожежі на відкритій місцевості; дані, що характеризують поведінку тих чи інших осіб, які мають стосунок до виникнення пожежі.

Окрім матеріальних та ідеальних слідів, на сучасному етапі розвитку криміналістики потрібно визначити ще одну групу – електронні (цифрові) сліди, що утворюються у вигляді появи або зміни комп'ютерної інформації та зберігаються на електронних носіях і можуть бути використані під час розслідування кримінальних правопорушень [6, с. 248]. Під час розслідування підпалів такі сліди можуть бути зосереджені на камерах відеоспостереження, розташованих на вулиці чи біля входу в будівлю або у самому приміщенні, де виникла пожежа. Також можливо збереження цифрової інформації на телефонах випадкових перехожих – свідків події або на відеореєстраторах автомобілів, що опинились поруч (наприклад, при підпалах автомобілів). Крім того, можливо знаходження цифрових слідів на відеокameraх спостереження у магазинах, де злочинець купував необхідні для вчинення підпалу матеріали та обладнання на стадії підготовки до злочину.

Спираючись на думки науковців та аналіз матеріалів кримінальних проваджень, можна навести класифікацію слідів, що виникають під час розслідування знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу, та становлять зміст криміналістичної характеристики цього виду кримінальних правопорушень, а саме:

1. Сліди в широкому розумінні, а саме зміни обстановки, що можуть свідчити про підготовку до вчинення підпалу: розміщення легкозаймистих матеріалів біля джерела запалювання, відкриті задалегідь вікна та двері, приведені у несправність вогнегасники та інші засоби гасіння та водопостачання тощо. До цієї групи можна також віднести сліди маскуванню підпалу під нещасний випадок або порушенні правил протипожежної безпеки: виведення з ладу електричних приладів, їх розміщення біля осередку пожежі та ін.

2. Сліди-предмети та сліди речовини, що було використано як засоби вчинення злочину та які можуть свідчити про ознаки підпалу: просочені легкозаймистою речовиною ганчірки, папір; залишки самої речовини (бензин, керосин, розжарювач вугілля, спирт, спиртовмісні суміші тощо); ємності з речовиною або з-під легкозаймистої речовини; сірники, запальнички, свічки чи залишки парафіну; газові балони чи інші пристрої для запалювання або частини з них (наприклад, годинниковий механізм); трупи людини або тварини, сліди на тілі яких можуть свідчити про причину смерті, та, відповідно, причину виникнення пожежі та ін.

3. Сліди-відображення: папілярних візерунків рук (часто виявляються природно під дією кіптяви методом окопчення); взуття; слідів зламу у разі проникнення злочинця у приміщення та вчинення підпалу всередині; транспортних засобів на шляху прибуття злочинців на місце вчинення злочину тощо.

4. Цифрові (електронні) сліди, що містяться на камерах відеоспостереження, визначених нами вище.

1. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2005. 588 с.

2. Єфімов М. М., Пиріг І. В. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень : підручник. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. 271 с.

3. Батюк О. В., Благута Р. І., Гумін О. М. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ : навч. посіб. / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 324 с.

4. Чаплинський К. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В. Криміналістика : підручник. 2-е вид., перероб. і допов. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

5. Особливості розслідування окремих видів злочинів : мультимедійний навч. посіб. URL : <https://arm.naiu.kiev.ua/books/orovz/lections/lection10.html>

6. Пиріг І. В. Поняття та властивості цифрових слідів і їх місце в системі криміналістики. *Діджиталізація судово-експертної науки в умовах воєнного стану* : зб. матеріалів Міжнар. науково-практ. конф. (Харків, 08.11.2024). Харків, 2024. С. 247–250.